

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาระบบดูแลช่วยเหลือ
นักเรียนโดยใช้โรงเรียนและชุมชนเป็นฐาน: กรณีศึกษาโรงเรียนวัดทางขึ้น
อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช*

PARTICIPATORY ACTION RESEARCH FOR DEVELOPING THE STUDENTS
CARING AND SUPPORTING SYSTEMS ON SCHOOL AND COMMUNITY -
BASED EDUCATION MANAGEMENT: CASE STUDY WAT THANGKEUN
SCHOOL, THASALA DISTRICT, NAKHON SI THAMMARAT PROVINCE

วิสุทธิศักดิ์ หวานพร้อม

Wisuttisak Vanprom

วิระยุทธ ชატะกาญจน์

Werayut Chatakan

อโนทัย ประสาน

Anotai Prasan

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

Nakhon Si Thammarat Rajabhat University, Thailand

E-mail: wisuttisak.wisut@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) พัฒนาระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยใช้โรงเรียนและชุมชนเป็นฐาน และ 2) ศึกษาผลการใช้ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยใช้โรงเรียนและชุมชนเป็นฐาน ใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ขั้นวางแผน 2) ขั้นปฏิบัติการ 3) ขั้นสังเกตการณ์ และ 4) ขั้นสะท้อนผล กลุ่มเป้าหมาย คือ นักเรียนระดับปฐมวัย 37 คน ประถมศึกษา 130 คน ตรวจสอบประสิทธิภาพระบบโดยการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ ใช้เครื่องมือการวิจัย การรวบรวมข้อมูล ด้วยวิธีการเชิงคุณภาพ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า 1) ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยใช้โรงเรียนและชุมชนเป็นฐานดำเนินการแบบมีส่วนร่วมผ่าน 6 องค์ประกอบ คือ การรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล การคัดกรองนักเรียน การส่งเสริมนักเรียน การป้องกันและแก้ไขปัญหา การส่งต่อ - รับนักเรียนจากการส่งต่อภายใน การส่งต่อภายนอกให้ผู้เชี่ยวชาญ ประสิทธิภาพของระบบอยู่ในระดับมากที่สุดทุกองค์ประกอบ 2) ผลการ

* Received 24 August 2021; Revised 19 September 2021; Accepted 23 September 2021

ใช้ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน พบว่า 2.1) การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด 2.2) ด้านผลผลิต ระบบสามารถดูแลช่วยเหลือนักเรียนระดับปฐมวัยและประถมศึกษาได้ครอบคลุมทุกกลุ่ม ด้านผลลัพธ์ ผลการประเมินตนเองของสถานศึกษาระดับปฐมวัยและระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยภาพรวมทุกมาตรฐานอยู่ในระดับดีเลิศ 2.3) ปัจจัยแห่งความสำเร็จของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ประกอบด้วย การยอมรับและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของภาคีเครือข่าย การคำนึงถึงวัฒนธรรมของชุมชนทั้งไทยพุทธและไทยมุสลิม การใช้วิธีการสื่อสารที่เข้าใจง่าย ชัดเจน ทัวถึง และ 2.4) ภาคีเครือข่ายผู้เกี่ยวข้องมีความพึงพอใจในการมีส่วนร่วมโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด

คำสำคัญ: การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม, ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน, โรงเรียน, ชุมชน

Abstract

The objectives of this research article were to: 1) develop a system oriented toward caring and supporting students using school and community -based education management. 2) study the results after having implemented a student care and support system using school and community-based education management. A four-step participatory action research was used: 1) Planning 2) Action 3) Observation 4) Reflection. Research population comprised 37 pre-school students and 130 primary school students. The system was evaluated by seminars of experts (Connoisseurship). Research instrument, data collection and analysis were conducted using the qualitative research design. Data analyzed were using the frequency, percentage, mean, standard deviation and content analysis. The research results revealed that: 1) Developing a system comprises six components; knowing each student individually, student screening, promoting students, preventing and seeking solutions to the problems, referring and continuing for caring in the school, and referring students to external specialist. The system's efficiency was found at the highest level in all components. 2) The results of implementation of a system highlighted principal issues: 2.1) The participatory of the partners involved in the system scored at the highest. 2.2) The productivity of implementation of the system found succeeded in caring for all students covering all groups. The outcomes of implementation of the system suggested that self-assessment at the preschool and the primary education levels in all standards were excellent. 2.3) Success factors for implementation the system were found to include being accepted by all parties involved in the network, being applied to the students encouraging

a continuous exchange of knowledge among the networks, concerning for the culture of the community both Thai Buddhists and Thai Muslims. Stakeholders involved in the network consider in multicultural issues with the implementation process to students, and using communication methods that are clear and easy to understand. 2.4) The satisfaction of the parties involved in the development of a system was found to be at the highest level.

Keywords: Participatory Action Research, Student Support System, School, Community

บทนำ

ด้วยกระแสโลกาภิวัตน์และการดำรงอยู่ในสังคมยุคข้อมูลข่าวสาร การแข่งขัน ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่แทรกซึมวิถีชีวิตของประชาชนในสังคมยุคปัจจุบันทุกรูปแบบ ประกอบกับการไหลบ่าของวัฒนธรรมต่างชาติที่เข้าสู่สังคมไทยด้วยกระบวนการทุนนิยมและบริโภคนิยม ส่งผลให้ประชาชนไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กและเยาวชนต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ต่อเนื่อง และเต็มไปด้วยสถานการณ์ปัญหาที่มีความสลับซับซ้อน (กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข, 2562) เด็กและเยาวชนอยู่ในสภาวะตกเป็นเหยื่อของสถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจนนำไปสู่การเกิดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ (กรมกิจการเด็กและเยาวชน กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2561); (Okitsu, T. & Edwards, D. B., 2017) ผลการสำรวจสถานการณ์พบว่าเด็กและเยาวชนไทยในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานเผชิญปัญหา ประกอบด้วย 1) ภาวะติดเกม คอมพิวเตอร์ สื่อออนไลน์ และเลียนแบบความรุนแรงจากเกมและสื่อจนก่อให้เกิดความสูญเสียแก่ตนเองและสังคม 2) อุบัติเหตุจากการแข่งรถจักรยานยนต์ 3) การรวมกลุ่มใช้ความรุนแรง ทะเลาะวิวาท กลั่นแกล้ง ยกพวกตีกัน 4) มีเพศสัมพันธ์ตั้งแต่อายุยังน้อย ตั้งครรภ์ไม่พร้อม ทำแท้งไม่ปลอดภัย 5) ติดสารเสพติด 6) ความสัมพันธ์กับสมาชิกในครอบครัวมีลักษณะเปราะบาง 7) ติดการพนัน นิยมเสี่ยงโชค 8) หนีเรียน ออกกลางคัน 9) นิยมบริโภคอาหารที่ไม่เป็นผลดีต่อสุขภาพ 10) ขาดแหล่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ให้ความสำคัญกับกระแสบริโภคนิยม และ 11) ปัญหาสุขภาพจิตและจิตเวช ได้แก่ภาวะเครียด วิตกกังวล ซึมเศร้า นำไปสู่การฆ่าตัวตายในที่สุด (กรมกิจการเด็กและเยาวชน กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2561)

สถานการณ์ปัญหาดังกล่าวส่งผลกระทบสำคัญอย่างยิ่งทั้งต่อตัวเด็กและเยาวชน ครอบครัว สังคม ชุมชน และประเทศชาติ กล่าวคือ เด็กและเยาวชนต้องเผชิญกับปัญหาความรุนแรง ความล้มเหลวและสูญเสียทั้งทางด้านการเรียน การใช้ชีวิต ความปลอดภัย และความมั่นคงในอนาคต จากสถานการณ์ปัญหาเชิงสังคมที่มีความซับซ้อนเกินกว่าวุฒิภาวะของเด็กและ

เยาวชนจะสามารถรู้เท่าทันเพื่อช่วยให้ตนเองปลอดภัย (Li, X. & Liu, T., 2020) ปัญหาที่เกิดขึ้นกับเด็กและเยาวชนรวมทั้งครอบครัวส่งผลกระทบต่อการพัฒนาคุณภาพของสังคม ชุมชน ระบบสุขภาพ และประเทศชาติในภาพกว้างทั้งในรูปแบบของการเกิดคดีอาชญากรรม การสูญเสียต้นทุนกำลังคนที่มีคุณภาพ ความมั่นคงปลอดภัยของชุมชน (กรมกิจการเด็กและเยาวชน กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2561); (กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข, 2562) ด้วยความตระหนักถึงสถานการณ์ปัญหาและผลกระทบดังกล่าว รัฐบาลจึงกำหนดแนวทางการดูแลเด็กและเยาวชนของชาติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 และกำหนดให้มีบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับการดูแลเด็กและเยาวชนที่สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ โดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานได้ดำเนินการให้มีระบบการดูแลช่วยเหลือ นักเรียนตามนวัตกรรมที่เกิดจากความร่วมมือของกรมสุขภาพจิตตั้งแต่ พ.ศ. 2543 เป็นต้นมา (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2559) ผลการดำเนินงานที่ผ่านมาพบว่าระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนเป็นเครื่องมือสำคัญที่สามารถช่วยให้โรงเรียนและสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาได้ใช้เป็นกลไกเชิงรูปธรรมเพื่อการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในศตวรรษที่ 21 ซึ่งแวดล้อมไปด้วยข้อมูลข่าวสาร ปัญหาเศรษฐกิจและสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ได้อย่างเท่าทัน ถูกต้อง รอบด้าน และเป็นธรรมกับเด็กและเยาวชนทุกคน (สำนักงาน คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2559) อย่างไรก็ตาม ผลการถอดบทเรียนการดำเนินงานที่ ผ่านมาสะท้อนให้เห็นช่องว่างและความต้องการจำเป็นของการพัฒนาระบบดูแลช่วยเหลือ นักเรียนที่มีประสิทธิภาพว่ายังขาดการมีส่วนร่วมจากผู้เกี่ยวข้องทุกภาคส่วน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การมีส่วนร่วมและเชื่อมโยงจากโรงเรียนและชุมชนซึ่งที่ผ่านมาพบว่ายังขาดการวางโครงสร้าง กระบวนการทำหน้าที่ แนวทางความร่วมมือ และการติดตามต่อเนื่อง ส่งผลให้การแก้ไขปัญหา ขาดหายไปในช่วง บางส่วนเกิดความซ้ำซ้อน ขาดการเชื่อมโยง การส่งต่อข้อมูลในการดูแล ช่วยเหลือไม่เท่าทันกับสถานการณ์ปัญหาทางสังคมที่ขยายตัวและทวีความรุนแรงมากขึ้น (กรม สุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข, 2562); (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2559) สถานการณ์ดังกล่าวนอกจากเป็นความสูญเสียเปล่าทางการศึกษาแล้ว ยังเป็นระยะเวลาของ ปัญหาสังคมที่รัฐบาลจะต้องใช้งบประมาณสูงมากอย่างต่อเนื่องในการจัดการปัญหาที่เกิดขึ้นเพื่อ สร้างความสงบสุขของสังคม และพัฒนาสู่ความมั่นคงของมนุษย์ (กรมกิจการเด็กและเยาวชน กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2561)

โรงเรียนวัดทางขึ้น สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครศรีธรรมราช เขต 4 ตั้งอยู่หมู่ที่ 1 ตำบลท่าขึ้น อำเภوتاเสา จังหวัดนครศรีธรรมราช เปิดสอนตั้งแต่ ระดับชั้นอนุบาลปีที่ 1 - ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีจำนวนนักเรียนในปีการศึกษา 2562 จำนวน 167 คน (กลุ่มสารสนเทศ สนผ. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2562) ผลการถอดบทเรียนระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนวัดทางขึ้นพบช่องว่างของ

สถานการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นเช่นเดียวกับโรงเรียนอื่น ๆ ถึงแม้โรงเรียนจะได้ดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนตามขั้นตอนการปฏิบัติของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างต่อเนื่องแล้ว แต่ผลการประเมินพบว่า การดำเนินงานตามโครงการดังกล่าวประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายของโครงการเพียงระดับหนึ่งเท่านั้น ยังไม่บรรลุเป้าหมายที่น่าพอใจ กล่าวคือ ผลการดำเนินงานตามโครงการระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนพบว่านักเรียนส่วนใหญ่ที่ผ่านการคัดกรองทั้งในด้านการช่วยเหลือและด้านการพัฒนาต่อยอดยังไม่สามารถบรรลุผลได้ตามเป้าหมายที่กำหนด ด้านสภาพปัญหาต่าง ๆ ของนักเรียนพบว่าระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนยังขาดความร่วมมือที่เป็นระบบจากผู้เกี่ยวข้องเท่าที่ควร ส่งผลให้ไม่สามารถช่วยเหลือนักเรียนได้อย่างต่อเนื่อง เช่น กลุ่มที่เผชิญปัญหาทางการเรียน กลุ่มที่มีปัญหาความยากจน กลุ่มปัญหาด้านพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ กลุ่มปัญหาทางสุขภาพกายและสุขภาพจิต เป็นต้น ขณะที่ในด้านการพัฒนาต่อยอดนั้นพบว่า มีนักเรียนกลุ่มเด่นที่ต้องได้รับการพัฒนาต่อยอดจำนวน 2 กลุ่ม คือ นักเรียนกลุ่มที่มีความสามารถพิเศษทางวิชาการและนักเรียนกลุ่มที่มีความสามารถพิเศษทางด้านอื่น ๆ คือ ความสามารถพิเศษด้านกีฬา กรีฑา ดนตรี นาฏศิลป์ และศิลปะ เป็นต้น ยังไม่ได้รับการพัฒนาเต็มศักยภาพของนักเรียน และในด้านการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในระดับปฐมวัยของโรงเรียนก็ประสบปัญหาในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน ทางออกของการพัฒนาระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนวัดทางขึ้นครั้งนี้จึงมุ่งเน้นกระบวนการดำเนินงาน และมุ่งหวังปิดช่องว่างของการดำเนินงานที่ผ่านมา เพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของนักเรียน พร้อมทั้งส่งเสริมนักเรียนให้เกิดกระบวนการพัฒนาเต็มศักยภาพของตนเองในทุกด้าน โดยใช้แนวทางระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในการดำเนินงาน โดยเฉพาะด้านความร่วมมือของภาคีเครือข่ายต่าง ๆ ซึ่งเป็นโจทย์สำคัญของการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายสูงสุด ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง พบว่า แนวคิดที่มีประสิทธิภาพในการตอบโจทย์เพื่อพัฒนาระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนให้ประสบผลสำเร็จต้องมุ่งเน้นให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายได้มีส่วนร่วมดูแลนักเรียนในทุกมิติโดยใช้โรงเรียนและชุมชนเป็นฐาน (School and Community Based Management: SCBM) (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2550) ซึ่งการจัดการศึกษาโดยใช้โรงเรียนและชุมชนเป็นฐานดังกล่าวเป็นกลไกสำคัญเพื่อให้ทุกภาคส่วนของสังคมมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนภารกิจของสถานศึกษาและสามารถตอบสนองความต้องการของผู้รับบริการได้อย่างแท้จริง (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2550) ดังนั้นเพื่อให้เกิดความร่วมมืออย่างมีประสิทธิภาพ ในการศึกษาค้นคว้าวิจัยจึงนำแนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ของ เคมมิสและแมคแทกกาท (Kemmis, S. & Mc Taggart, R., 1988) ประกอบด้วยกิจกรรม 4 ขั้นตอนหลัก คือ 1) วางแผนเพื่อไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น (Planning) 2) ลงมือปฏิบัติการตามแผน (Action) 3) สังเกตการณ์ (Observation) กระบวนการและผลการเปลี่ยนแปลง และ 4) สะท้อนกลับ (Reflection) โดยกระบวนการวิจัยจะนำผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้แก่ ผู้บริหาร ครู

นักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชน และผู้เกี่ยวข้องอื่น ๆ เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยทุกขั้นตอนดังกล่าว

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยใช้โรงเรียนและชุมชนเป็นฐาน: กรณีศึกษาโรงเรียนวัดทางขึ้น อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยหวังว่าการศึกษาในครั้งนี้จะส่งผลให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายได้เกิดความตระหนัก มีส่วนร่วมอย่างจริงจังในการดูแลช่วยเหลือและพัฒนาต่อยอดนักเรียนให้เกิดกระบวนการพัฒนาได้อย่างต่อเนื่องเต็มศักยภาพ สามารถแก้ไขปัญหาและพัฒนาการดูแลช่วยเหลือนักเรียนได้ตรงตามสภาพปัญหา บริบท และความต้องการของนักเรียนได้อย่างแท้จริง รวมทั้งจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนานักเรียนให้มีคุณภาพในทุกมิติอย่างต่อเนื่องและยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนาระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยใช้โรงเรียนและชุมชนเป็นฐาน: กรณีศึกษาโรงเรียนวัดทางขึ้น ด้วยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

2. เพื่อศึกษาผลการใช้ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยใช้โรงเรียนและชุมชนเป็นฐาน: กรณีศึกษาโรงเรียนวัดทางขึ้นในประเด็นดังนี้

2.1 ประเด็นกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายในระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยใช้โรงเรียนและชุมชนเป็นฐาน

2.2 ประเด็นผลผลิตและผลลัพธ์การใช้ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยใช้โรงเรียนและชุมชนเป็นฐาน

2.3 ประเด็นปัจจัยแห่งความสำเร็จในการใช้ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยใช้โรงเรียนและชุมชนเป็นฐาน

2.4 ประเด็นความพึงพอใจของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายในระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยใช้โรงเรียนและชุมชนเป็นฐาน

วิธีดำเนินการวิจัย

ชนิดการวิจัย การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR)

กลุ่มเป้าหมาย เป็นนักเรียนจำนวน 167 คน ประกอบด้วย นักเรียนระดับปฐมวัยจำนวน 37 คน และนักเรียนระดับประถมศึกษาจำนวน 130 คน ภาควิชาผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในมิติของโรงเรียน และภาควิชาผู้เกี่ยวข้องในมิติของชุมชนของโรงเรียนวัดทางขึ้น ซึ่งเป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาที่ตระหนักถึงปัญหาและต้องการพัฒนาระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยใช้โรงเรียนและชุมชนเป็นฐาน ดำเนินการระหว่างวันที่ 16 พฤษภาคม 2562 - 31 มีนาคม 2563 ตามกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมประกอบด้วย 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ขั้นวางแผน (Plan) ประกอบด้วย 1.1) การศึกษาบริบท สภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการพัฒนาระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยใช้โรงเรียนและชุมชนเป็นฐาน ผ่านการจัดประชุมระดมสมอง การสัมภาษณ์ และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม 1.2) การเตรียมทีมวิจัย ทั้งส่วนของโรงเรียนและชุมชน ผ่านการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อทำความเข้าใจโครงการวิจัย กระบวนการดำเนินงาน ร่วมออกแบบการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล และ 1.3) การศึกษาวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของโรงเรียนและชุมชน และการนำเสนอข้อมูลต่อที่ประชุม ด้วยการประชุมแบบไม่เป็นทางการ และกระบวนการ A-I-C นำเสนอข้อมูลต่อที่ประชุม วิเคราะห์ปัญหา ความต้องการของโรงเรียนและชุมชนอย่างมีส่วนร่วม

ขั้นตอนที่ 2 ขั้นปฏิบัติการ (Act) ประกอบด้วย 2.1) การพัฒนาระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยใช้โรงเรียนและชุมชนเป็นฐานผ่านการประชุมเชิงปฏิบัติการวิเคราะห์โรงเรียนและชุมชน กำหนดแนวทางการพัฒนา ขั้นตอนการดำเนินงาน วัตถุประสงค์ และตัวชี้วัดความสำเร็จ 2.2) การตรวจสอบประสิทธิภาพของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 11 คน (Connoisseurship) และ 2.3) การนำระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนไปปฏิบัติผ่านการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในมิติของโรงเรียนและภาคีเครือข่ายผู้เกี่ยวข้องในมิติของชุมชน

ขั้นตอนที่ 3 ขั้นสังเกตการณ์ (Observe) ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายร่วมกันสังเกตการณ์ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนและเก็บรวบรวมข้อมูลการดำเนินงานตามแผนงานโครงการ กิจกรรม โดยเปรียบเทียบตามตัวชี้วัดความสำเร็จของแผนงาน โครงการ กิจกรรม ประเด็นการสังเกต ประกอบด้วย กระบวนการปฏิบัติการ (The action process) ผลการปฏิบัติการ (The effects of action) ซึ่งอาจเกิดโดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจ สภาพแวดล้อมและข้อจำกัดของการปฏิบัติการ (The circumstances and constraints) และบันทึก

ขั้นตอนที่ 4 ขั้นสะท้อนผล (Reflect) การดำเนินงานตามระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนผ่านการประเมินผลโครงการ/กิจกรรม ตามตัวชี้วัดความสำเร็จของแต่ละโครงการ/กิจกรรมตามแผนการพัฒนา

ภายหลังดำเนินการตามกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม 4 ขั้นตอน ผู้วิจัยดำเนินการถอดบทเรียนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยใช้โรงเรียนและชุมชนเป็นฐาน การประชุมแบบไม่เป็นทางการ ระดมสมอง การสนทนากลุ่มกับภาคีเครือข่ายผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วน

กลุ่มเป้าหมายการดำเนินงานพัฒนาระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยใช้โรงเรียนและชุมชนเป็นฐานทุกขั้นตอน ประกอบด้วย ตัวแทนภาคีเครือข่ายผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในมิติของโรงเรียนและภาคีเครือข่ายผู้เกี่ยวข้องในมิติของชุมชนของโรงเรียนวัดทางขึ้น

เครื่องมือการวิจัย ประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างสอบถามเกี่ยวกับสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการพัฒนาระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ข้อคำถามการสนทนากลุ่ม แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม และแบบบันทึกการประชุม

ผู้วิจัยหาคุณภาพเครื่องมือทุกชิ้นโดยการพิจารณาความถูกต้องและความเหมาะสม เครื่องมือแต่ละชิ้นให้สอดคล้องกับขั้นตอนการวิจัยและกลุ่มผู้ให้ข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 11 คน

การรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลผ่านการจัดประชุมระดมสมอง (Brainstorming) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In - Depth Interview) และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participation Observation) กับกลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้องทั้งกับนักเรียน เครือข่ายผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในมิติของโรงเรียน และภาคีเครือข่ายผู้เกี่ยวข้องในมิติของชุมชนในแต่ละขั้นตอน และทำการตรวจสอบข้อมูลตลอดกระบวนการวิจัยในแต่ละขั้นตอนเพื่อสร้างความเชื่อถือได้ (Credibility) ด้วยการตรวจสอบแบบสามเส้าด้านวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) และการตรวจสอบจากสมาชิก (Member Check) โดยนำข้อมูลที่ได้กลับไปให้ผู้ให้ข้อมูลหลักยืนยันอีกครั้งเพื่อให้ได้ข้อมูลที่สอดคล้องกับความเป็นจริงตามประสบการณ์ของผู้ให้ข้อมูลมากที่สุด

การวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลเชิงปริมาณ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการแจกแจงค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยตามลำดับดังนี้

1. ผลการพัฒนาระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยใช้โรงเรียนและชุมชนเป็นฐาน: กรณีศึกษาโรงเรียน วัดทางขึ้นด้วยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ได้ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยใช้โรงเรียนและชุมชนเป็นฐานครอบคลุม 6 องค์ประกอบ คือ 1) การรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคลแบบมีส่วนร่วม 2) การ คัดกรองนักเรียนแบบมีส่วนร่วม 3) การส่งเสริมนักเรียนแบบมีส่วนร่วม 4) การป้องกันและแก้ไขปัญหามแบบมีส่วนร่วม 5) การส่งต่อภายใน/ การรับนักเรียนจากการส่งต่อภายในแบบมีส่วนร่วม และ 6) การส่งต่อนอกให้ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทางและภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องแบบมีส่วนร่วม

2. ผลการใช้ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยใช้โรงเรียนและชุมชนเป็นฐาน: กรณีศึกษาโรงเรียนวัดทางขึ้นในประเด็นดังนี้

2.1 ระดับการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายในระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยใช้โรงเรียนและชุมชนเป็นฐาน พบว่า โดยภาพรวมทุกองค์ประกอบ ภาคีเครือข่ายผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.58$, S.D. = 0.78) และ

เมื่อพิจารณาเป็นรายองค์ประกอบ พบว่า ทุกองค์ประกอบภาคีเครือข่ายผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในระดับมากที่สุดเช่นเดียวกัน

2.2 ผลผลิตและผลลัพธ์การใชระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยใช้โรงเรียนและชุมชนเป็นฐาน

2.2.1 ผลผลิตการใชระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยใช้โรงเรียนและชุมชนเป็นฐานของโรงเรียนวัดทางขึ้น ปีการศึกษา 2562 พบว่านักเรียนกลุ่มเป้าหมายระดับปฐมวัยที่ได้รับการคัดกรองได้รับการดูแลช่วยเหลือและส่งเสริมทุกกลุ่มทุกคนคิดเป็นร้อยละ 100 และนักเรียนกลุ่มเป้าหมายระดับประถมศึกษาที่ได้รับการคัดกรองได้รับการดูแลช่วยเหลือและส่งเสริมทุกกลุ่มทุกคนคิดเป็นร้อยละ 100 เช่นเดียวกัน

2.2.2 ผลลัพธ์การใชระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยใช้โรงเรียนและชุมชนเป็นฐาน ผลการประเมินตนเองในระดับการศึกษาปฐมวัยของสถานศึกษาปีการศึกษา 2562 พบว่าผลการประเมินภาพรวมทุกมาตรฐาน ระดับการศึกษาปฐมวัยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.47 และมีระดับคุณภาพระดับดีเลิศ และผลการประเมินตนเองระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานปีการศึกษา 2562 พบว่าผลการประเมินภาพรวมทุกมาตรฐานมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.10 และมีระดับคุณภาพระดับดีเลิศเช่นเดียวกัน

2.3 ประเด็นปัจจัยแห่งความสำเร็จในการใชระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยใช้โรงเรียนและชุมชนเป็นฐาน

ผลการถอดบทเรียนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยใช้โรงเรียนและชุมชนเป็นฐานจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) พบประเด็นปัจจัยแห่งความสำเร็จในการใชระบบ ประกอบด้วย 1) กระบวนการพัฒนาที่เกิดขึ้นได้รับการยอมรับจากภาคีเครือข่ายผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย 2) กระบวนการพัฒนาระบบและนำไปใช้กับนักเรียนมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกิดขึ้นตลอดเวลาของภาคีเครือข่ายผู้เกี่ยวข้อง 3) เป็นกระบวนการพัฒนาที่คำนึงถึงวัฒนธรรมของชุมชนทั้งไทยพุทธและไทยมุสลิม ภาคีเครือข่ายผู้เกี่ยวข้องมีการร่วมพิจารณาประเด็นเชิงพุทธวัฒนธรรมควบคู่กับกระบวนการมีส่วนร่วมพัฒนานำระบบไปใช้กับนักเรียน และ 4) เป็นกระบวนการพัฒนาที่ใช้วิธีการสื่อสารที่เข้าใจง่าย ชัดเจน ทัวถึง

2.4 ความพึงพอใจของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายในระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยใช้โรงเรียนและชุมชนเป็นฐาน

ผลการประเมินความพึงพอใจของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายในระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยใช้โรงเรียนและชุมชนเป็นฐาน (ภาคีเครือข่ายของโรงเรียน/ภาคีเครือข่ายของชุมชน) พบว่าความพึงพอใจของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายในระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยใช้โรงเรียนและชุมชนเป็นฐานโดยภาพรวมทุกองค์ประกอบอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.59$, S.D. = 0.78) และเมื่อพิจารณารายองค์ประกอบพบว่าระบบดูแลช่วยเหลือ

นักเรียนโดยใช้โรงเรียนและชุมชนเป็นฐานทั้ง 6 องค์ประกอบ ภาควิชาเครือข่ายผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุดเช่นเดียวกัน

อภิปรายผล

ผลการศึกษาครั้งนี้สะท้อนให้เห็นว่าระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยใช้โรงเรียนและชุมชนเป็นฐานด้วยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของโรงเรียนวัดทางขึ้นสามารถตอบโจทย์การดูแลช่วยเหลือและพัฒนานักเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพและเป็นระบบ ทั้งนี้ ผลลัพธ์เชิงบวกและความสำเร็จที่เกิดขึ้นจากกระบวนการดำเนินงานเพื่อพัฒนาการดูแลช่วยเหลือนักเรียนดังกล่าวเกิดจากประเด็นสำคัญของการพัฒนาซึ่งสามารถอภิปรายใน 4 ประเด็นดังนี้

ประเด็นที่ 1 กระบวนการมีส่วนร่วมของภาควิชาเครือข่ายผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่อกระบวนการดำเนินงานตามระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยใช้โรงเรียนและชุมชนเป็นฐาน ซึ่งระบบที่พัฒนาขึ้นในการศึกษาครั้งนี้เกิดขึ้นบนพื้นฐานของการศึกษาข้อมูลผ่านกระบวนการวิจัยอย่างเป็นระบบทั้งจากการวิเคราะห์สถานการณ์ ร่วมกับการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่ครอบคลุม ภายใต้หลักคิดและกระบวนการดำเนินการที่มุ่งเน้นความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาที่สอดคล้องกับบริบท ต้นทุน สภาพปัญหา และความต้องการ มุ่งเน้นการปิดช่องว่างของปัญหาจากกระบวนการดำเนินงานที่ผ่านมา พร้อมกับพัฒนาระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนรูปแบบใหม่ที่มีจุดเด่น คือต่อยอดจากระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มี 5 องค์ประกอบ โดยระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยใช้โรงเรียนและชุมชนเป็นฐานมี 6 องค์ประกอบ โดยทุกองค์ประกอบใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของเคมีสและแมคทาากาท (Kemmis, S. & Mc Taggart, R., 1988) ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของภาควิชาเครือข่ายผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ประกอบด้วย ผู้บริหาร ครู นักเรียน ผู้ปกครอง ชุมชน และผู้เกี่ยวข้องอื่น ๆ เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยทุกขั้นตอน ซึ่งระบบการดำเนินงานดูแลช่วยเหลือที่เริ่มต้นจากการทำความรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคลร่วมกับกระบวนการคัดกรองที่มีประสิทธิภาพ (Jiand, H. et al., 2019); (Francis, E. et al., 2019) ช่วยให้ผู้เกี่ยวข้องสามารถทำความรู้จักนักเรียนในเชิงลึก สามารถแบ่งกลุ่มนักเรียนได้สอดคล้องกับสภาพปัญหา เข้าใจความต้องการการดูแลช่วยเหลือและพัฒนาได้ตรงตามความเป็นจริง (Hunt, P. et al., 2015)

ประเด็นที่ 2 ผลผลิตและผลลัพธ์ของการใช้ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยใช้โรงเรียนและชุมชนเป็นฐานซึ่งพบว่าผลผลิตของการดำเนินงาน กระบวนการดำเนินงานดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยใช้โรงเรียนและชุมชนเป็นฐานอย่างเป็นรูปธรรมครอบคลุมทั้ง 6 องค์ประกอบดังกล่าวเอื้อให้นักเรียนทุกคนมีโอกาสได้รับการดูแลช่วยเหลือและพัฒนาศักยภาพครอบคลุมทั้ง 2 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มที่มีปัญหา และ 2) กลุ่มเด็กพิเศษที่ควรได้รับการส่งเสริม

นอกจากนี้ การแบ่งกลุ่มนักเรียนตามลักษณะปัญหาและความต้องการการดูแลที่มีความเฉพาะเจาะจงเอื้อให้นักเรียนทุกคนได้รับการพัฒนา (Edwards, D. B, 2019); (Karlberg - Granlund, G, 2019) จากการเข้าร่วมกิจกรรมในโครงการที่หลากหลายส่งผลให้นักเรียนได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องจนเกิดเป็นพัฒนาการเชิงบวกได้อย่างต่อเนื่องบรรลุตามเป้าหมายต่อไป (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2559) ส่วนด้านผลลัพธ์ของการดำเนินงาน กระบวนการดำเนินงานที่ครอบคลุมทั้งกลุ่มที่มีปัญหาและกลุ่มพิเศษภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วมอย่างจริงจังและต่อเนื่องช่วยให้ผลลัพธ์ของการดำเนินงานบรรลุผลสำเร็จได้ตามเป้าหมายที่กำหนด กล่าวคือ มีผลการประเมินภาพรวมทุกมาตรฐาน ระดับการศึกษาปฐมวัย ปีการศึกษา 2562 มีระดับคุณภาพระดับดีเลิศ และผลการประเมินภาพรวมทุกมาตรฐาน ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ปีการศึกษา 2562 มีระดับคุณภาพระดับดีเลิศเช่นเดียวกันนั้น เป็นผลจากการมีส่วนร่วมดำเนินงานของภาคีเครือข่ายผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายตามระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยใช้โรงเรียนและชุมชนเป็นฐาน สอดคล้องกับผลการศึกษาที่พบว่า การแก้ไขปัญหาของนักเรียนที่เผชิญปัญหาแต่ละรูปแบบจะมีความแตกต่างกัน และปัญหาเดียวกันจะมีความแตกต่างของรายละเอียดในการดูแลช่วยเหลือแตกต่างกันตามบริบทของความเป็นปัจเจกบุคคล (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2559)

ประเด็นที่ 3 ปัจจัยแห่งความสำเร็จในการใช้ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยใช้โรงเรียนและชุมชนเป็นฐานนั้นเกิดจากภาคีเครือข่ายมีความตระหนักและร่วมกันรับผิดชอบในการพัฒนาระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนในโรงเรียนตามบทบาทหน้าที่ของตนเอง การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ดำเนินการภายใต้หลักคิดพื้นฐานของการค้นหาและสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของบุคคลสำคัญเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงบวกให้เกิดขึ้นได้อย่างยั่งยืน สอดคล้องกับผลการศึกษาที่พบว่าปัจจัยสำคัญสูงสุดของการเปลี่ยนแปลงและพัฒนา คือ “คน” หากผู้เกี่ยวข้องเกิดความร่วมมือ ร่วมใจ ร่วมคิดอย่างแข็งขัน ความสำเร็จในงานย่อมเกิดขึ้นได้อย่างมั่นคง (Hunt, P. et al., 2015) เช่นเดียวกับการศึกษาที่พบว่าคนทำงานมีความหมายสูงสุดต่อการสร้างพลังและผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้อย่างยั่งยืน (Crespo, B. M. et al., 2018)

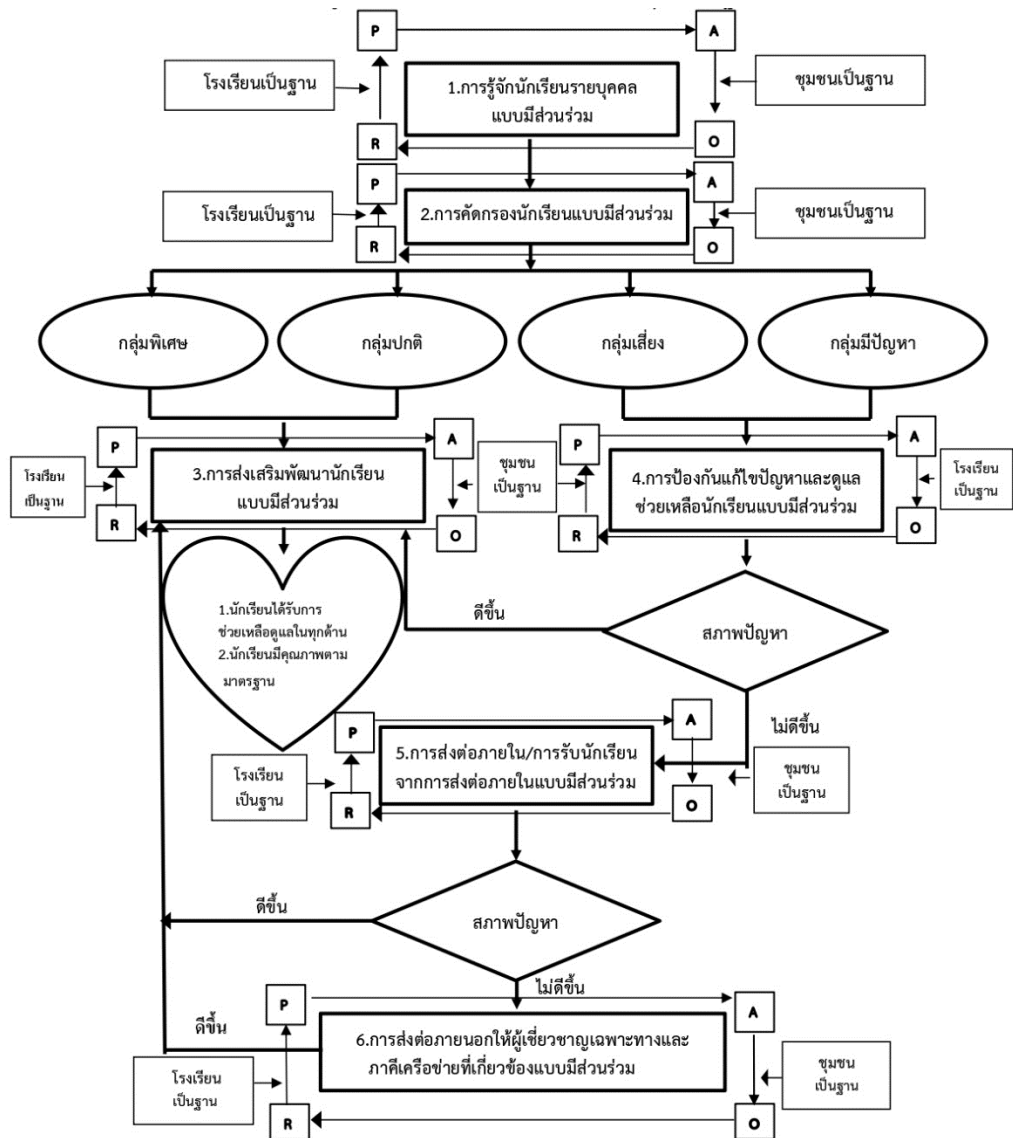
ประเด็นสุดท้าย ความพึงพอใจของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยใช้โรงเรียนและชุมชนเป็นฐาน ผลการศึกษาสะท้อนให้เห็นว่าผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายของการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีค่าคะแนนความพึงพอใจต่อระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนในระดับมากที่สุดนั้น ทั้งนี้เกิดจากกระบวนการดำเนินงานครอบคลุมการดูแลช่วยเหลือและพัฒนาให้นักเรียนทุกกลุ่มอย่างเข้าใจและสามารถแก้ไขตรงจุดของปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพ และตลอดกระบวนการดำเนินงานทีมงานให้ความสำคัญอย่างจริงจังกับกระบวนการมีส่วนร่วมร่วมกับการพัฒนาผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วนให้เกิดทัศนคติเชิงบวก มีความรู้ความเข้าใจ และมีทักษะหรือสมรรถนะด้านการดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่สอดคล้องกับความต้องการเป็นรายบุคคลและรายกลุ่ม กระบวนการดังกล่าวจึงเอื้อให้ผลการพัฒนานักเรียน

บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งการมีส่วนร่วมอย่างเข้าใจและจริงจังช่วยให้ผู้เกี่ยวข้องตระหนักถึงความสำคัญและความรับผิดชอบของตนเองต่อความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาให้สำเร็จลุล่วง (Fowler, C. et al., 2014); (Hunt, P. et al., 2015) สอดคล้องกับผลการศึกษาที่ผ่านมาที่ยืนยันว่า การมีส่วนร่วมที่อยู่บนพื้นฐานของการมีความเข้าใจอย่างแท้จริงจะเป็นพลังสร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงบวกให้เกิดขึ้นได้อย่างมีความสุขและพึงพอใจกับผลลัพธ์ของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้อย่างมั่นคง (ธงชาติ วงษ์สวรรค์, 2554)

องค์ความรู้ใหม่

การพัฒนาระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยใช้โรงเรียนและชุมชนเป็นฐานครั้งนี้เกิดจากการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายในทุกมิติ ผ่านแนวคิดและกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ของเคมมิสและแมคทาากาท (Kemmis, S. & Mc Taggart, R., 1988) 4 ขั้นตอน คือ 1) ขั้นวางแผนเพื่อไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น (Planning) 2) ขั้นลงมือปฏิบัติการตามแผน (Action) 3) ขั้นสังเกตการณ์ (Observation) กระบวนการและผลการเปลี่ยนแปลง และ 4) ขั้นสะท้อนกลับ (Reflection) ได้ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยใช้โรงเรียนและชุมชนเป็นฐานครอบคลุม 6 องค์ประกอบ ดังแสดงในภาพที่ 1

ภาพที่ 1 ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยใช้โรงเรียนและชุมชนเป็นฐาน

สรุป/ข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยครั้งนี้สะท้อนการพัฒนาและใช้ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยใช้โรงเรียนและชุมชนเป็นฐานผ่านกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมตั้งแต่ขั้นวางแผน ปฏิบัติการตามแผน สังเกตการณ์ และสะท้อนกลับ บทสรุปและข้อเสนอแนะจากกรณีศึกษาโรงเรียนวัดทางขึ้นพบว่า 1) ระบบที่มีประสิทธิภาพต้องดำเนินการครอบคลุมทั้ง 6 องค์ประกอบหลัก คือ การรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล การคัดกรองนักเรียน การส่งเสริมนักเรียน การป้องกันและแก้ไขปัญหา

การส่งต่อ - รับนักเรียนจากการส่งต่อภายใน รวมทั้งการส่งต่อกับผู้เชี่ยวชาญผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างจริงจังของผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายในทุกองค์ประกอบ 2) ผลการใช้ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนยืนยันว่า 2.1) การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายผู้เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนในระบบดูแลช่วยเหลือในระดับมากที่สุดส่งผลให้การนำระบบไปใช้เกิดประสิทธิภาพจากข้อค้นพบในข้อที่ 1 และ 2.1 ผู้เกี่ยวข้องในโรงเรียนและชุมชนควรมุ่งเน้นการให้ความสำคัญกับกระบวนการมีส่วนร่วมรับผิดชอบนักเรียนอย่างจริงจังตามบทบาทหน้าที่ของตนเอง รวมทั้งดำเนินการเชื่อมโยง และส่งต่อการดำเนินงานดูแลช่วยเหลือระหว่างกันอย่างเป็นระบบ นอกจากนี้ โรงเรียนและชุมชนควรมีส่วนร่วมแสวงหาความร่วมมือจากเครือข่าย อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องตามความต้องการพัฒนาของนักเรียนอย่างต่อเนื่อง 2.2) ผลผลิตการใช้ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยใช้โรงเรียนและชุมชนเป็นฐานพบว่าโครงสร้าง (Structure) และกลไก (Function) การดำเนินงานของระบบช่วยให้นักเรียนระดับปฐมวัยและระดับประถมศึกษาวัยละ 100 ได้รับการคัดกรอง ประเมิน ดูแลช่วยเหลือ สร้างเสริม ป้องกัน และส่งต่อเพื่อได้รับการดูแลช่วยเหลือที่เฉพาะจากผู้เชี่ยวชาญ ด้านผลลัพธ์ของการใช้ระบบ ผลการประเมินตนเองของสถานศึกษาโดยภาพรวมทุกมาตรฐานทั้งในระดับการศึกษาปฐมวัยและระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานอยู่ในระดับดีเลิศ จากข้อค้นพบนี้ โรงเรียนและชุมชนควรพัฒนาสมรรถนะด้านการใช้เครื่องมืออย่างง่ายในการมีส่วนร่วมพัฒนาและสะดวกต่อการเก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการของนักเรียนตามบทบาทหน้าที่หลักของแต่ละฝ่าย อาทิ แบบสังเกตพฤติกรรมตามสภาพปัญหาและสภาพที่ควรได้รับการส่งเสริมด้านต่าง ๆ ของนักเรียน แบบประเมินสภาพปัญหาที่ควรได้รับการส่งเสริมด้านต่าง ๆ ของนักเรียน เป็นต้น 2.3) ปัจจัยแห่งความสำเร็จในการใช้ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยใช้โรงเรียนและชุมชนเป็นฐานเกิดจาก 4 ประการ คือ 2.3.1) การยอมรับและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันจากภาคีเครือข่ายผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายตลอดกระบวนการดำเนินงาน 2.3.2) กระบวนการพัฒนาให้มีความสำคัญต่อพื้นฐานทางวัฒนธรรมของชุมชนครอบคลุมทั้งมิติของไทยพุทธและไทยมุสลิม มีการร่วมพิจารณาประเด็นเชิงพหุวัฒนธรรมควบคู่กับกระบวนการมีส่วนร่วมพัฒนาตลอดกระบวนการนำระบบไปใช้กับนักเรียน และ 2.3.3) มุ่งเน้นวิธีการสื่อสารที่ให้ความสำคัญกับความเข้าใจง่าย ชัดเจน และทั่วถึง ข้อค้นพบนี้ช่วยให้ผู้เกี่ยวข้องสามารถวางระบบและกลไกการพัฒนาที่มีความครอบคลุมและมีความไว (Sensitivity) ต่อการพัฒนาระบบมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง โรงเรียนและชุมชนควรคำนึงถึงความแตกต่างของบริบทสังคมเชิงพหุวัฒนธรรม สภาพเงื่อนไขความต้องการที่แตกต่างกัน โดยดำเนินการพัฒนาอย่างเป็นระบบภายใต้ความเฉพาะเจาะจงดังกล่าว และ 2.4) ภาคีเครือข่ายผู้เกี่ยวข้องมีความพึงพอใจในกระบวนการมีส่วนร่วมโดยภาพรวมทุกองค์ประกอบอยู่ในระดับมากที่สุด สะท้อนให้เห็นว่ากระบวนการหนุนเสริมด้วยการมีส่วนร่วมทั้งระบบไม่เพียงช่วยให้ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นกับนักเรียนบรรลุผลสำเร็จ แต่ยังสามารถสร้างความสุขกับทุกภาคีเครือข่าย นอกจากนี้ นักวิจัยควรมีการนำระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน

ไปพัฒนาต่อยอดเป็นการศึกษาผลการเปลี่ยนแปลงในระยะยาวเพื่อให้เห็นถึงความยั่งยืนของการพัฒนาภายใต้ความร่วมมือของทุกภาคส่วนอย่างเป็นระบบโดยใช้กระบวนการวิจัยในเชิงพัฒนา (Research and Development: R & D) รวมทั้งการดำเนินการวิจัยและพัฒนาโมเดลสมการเชิงโครงสร้างด้านปัจจัยความสำเร็จในการบริหารระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยใช้โรงเรียนและชุมชนเป็นฐาน

เอกสารอ้างอิง

- กรมกิจการเด็กและเยาวชน กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2561). รายงานการพัฒนาเด็กและเยาวชน ประจำปี 2560. เรียกใช้เมื่อ 28 ธันวาคม 2562 จาก dcy.go.th/webnew/upload/download/file_th_20181211144021_1.pdf
- กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข. (2562). แบบคัดกรองภาวะซึมเศร้าในเด็ก: Children's Depression Inventory (CDI) ฉบับภาษาไทย. เรียกใช้เมื่อ 3 มกราคม 2563 จาก <https://www.dmh.go.th/test/download/files/cdi.pdf>
- กลุ่มสารสนเทศ สนพ. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2562). ข้อมูลนักเรียน โรงเรียนวัดทางขึ้น ปีการศึกษา 2562. เรียกใช้เมื่อ 20 ธันวาคม 2562 จาก https://data.bopp-obec.info/emis/schooldata-view_student_select.php?School_ID=1080210241&Edu_year=2562&Area_CODE2=8004
- ธงชาติ วงษ์สุวรรณ. (2554). การพัฒนาระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนมัธยมศึกษาโดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม. ใน ดุษฎีนิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาบริหารการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2550). การประเมินความพร้อมของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2559). การพัฒนาระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- Crespo, B. M. et al. (2018). Youth participatory research and evaluation to inform a Chagas disease prevention program in Ecuador. *Evaluation and Program Planning*, 69(August) 99-108.
- Edwards, D. B. (2019). Shifting the perspective on community-based management of education: From systems theory to social capital and community empowerment. *International Journal of Educational Development*, 64, 17-26.

- Fowler, C. et al. (2014). Participatory action research: Involving students in parent education. *Nurse Education in Practice*, 14(1), 75-81.
- Francis, E. et al. (2019). The healthy champions program in Pennsylvania schools: Assessment, awareness, and improvement of school wellness. *Preventive Medicine Reports*, 12(16), 1-6.
- Hunt, P. et al. (2015). A whole school approach: Collaborative development of school health policies, process, and practice. *Journal of School Health*, 85(11), 802-809.
- Jiand, H. et al. (2019). Effects of school-based and community- based protection services on victimization incidence among left-behind children in China. *Children and Youth Services Review*, 101, 239-245.
- Karlberg - Granlund, G. (2019). Exploring the challenge of working in a small school and community: Uncovering hidden tensions. *Journal of Rural Studies*, 72, 293-305.
- Kemmis, S. & Mc Taggart, R. (1988). *The Action Research Planner 3rd ed.* Victoria: Deakin University.
- Li, X. & Liu, T. (2020). Community participation effects on preparedness behavior through risk perception: Empirical data of hazardous chemicals from China. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 44, 101421.
- Okitsu, T. & Edwards, D. B. (2017). Policy promise and the reality of community involvement in school-based management in Zambia: Can the rural poor hold schools and teachers to account? *International Journal of Educational Development*, 56, 28-41.